گفتوگۆ لەسەر خوانی خوێنین

کۆڕامانێک لە ئەنفال

ئامادەکردنی

حەمە کاکەڕەش

سوید

2007

ناوی کتێب: گفتوگۆ لەسەر خوانی خوێنین & کۆڕامانێک لە ئەنفال

ئامادەکردنی: حەمە کاکەڕەش

بەشداربووان: بەختیار عەلی، هەندرێن،. د. ئەحمەدی مەلا. هیوا قادر. ئیسماعیل حەمەئەمین.

شێرزاد حەسەن. گۆران بابە عەلی.

ساڵی چاپ: 2007

وێنەی بەرگ:

چاپ:بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەرێمی کوردستان

ژمارەی سپاردن:

دەستپێک

له بەرامبەر کارەساتی ئەنفال دا هەرچییەک بکرێت کەمە، کەم بەو مانایەی له هیچ کتێب و مۆسیقاو شیعرو جیرۆک و شانۆ و رۆمانێک دا جێگای هەڵوەرینی رۆحی ئەو هەموو ئینسانەی کورد نابێتەوە، من دەزانم زریکەی منداڵ قیژەی ژن ئاهو حەسرەتی پیرە مێرد ئەمانە نا نووسرێنەوە و رەسم ناکرێن بە هیچ ئامێرێک نا ژەنرێن، بەڵام خیتابی دووبارەو سوواوی حیزبەکان و بە ناو رۆشنبیرەکانی حیزب زۆر لەوە لاوازترن بتوانن قسە لە سەر ئەنفال بکەن، هەر ئەم لاوازی و بێتوانایی قسە کردن و نەبوونی زمانی دەربڕینەیە لای حیزبەکان وایکردووە یادکردنەوەی ساڵانەی ئەنفال لە دۆخێکی ساردوسڕو مردوودا قەتیس بکرێت.

قەتیس بوونی یادکردنەوەی ساڵانە لەو دۆخەداو نەبوونی قسە و گوتارێکی هەستیارو قووڵ وای لێکردم بیر لەوە بکەمەوە لە پرۆژەی کتێبێک دا چەند رۆشنبیرێکی دیاری کورد بدوێنم تا وەڵامەکانیان کتێبێک بێت بۆ مێژوو، بۆئەوەی بە رۆشنبیرییەکی هەستیارو رامانێکی ئینسانییەوە کە زۆر دوورە لە شیعاراتی حیزب و یادکردنەوەی مردووی ساڵانە خوێندنەوەکانی خۆیان لە زۆر رووەوە لەسەر ئەنفال بخەنەڕوو، تا هێندەی تر ئەو بۆشاییە مردووەی نێوان رۆشنبیرانی کورد و عەقڵی حیزب و دەسەڵاتداری کوردی بخرێتەڕوو، بۆئەوەی روونتریش ئەو خەمساردی و نەکردەییانە بخرێنەڕوو کە سەبارەت بە کارەساتێکی تراژیدی وەک ئەنفال هەیە.

کۆی ئەم گفتووگۆیانە کە لەناو ئەم کتێبەدا کۆکراونەتەوە، بەشێکە لەبەردەوامی پرۆژەیەکی خۆم کە رەنگە لەو نزیکانەدا چەند بەشێکی تری بەدوادابێت.

تەمەنا دەکەم ئەم سەرنجانەی کە لەم گفتوگۆیانەدا خراونەتەڕوو ببنە هۆی کارکردنی بەپەلەی زیاتر و کارامەتر سەبارەت بە ئەنفال.

حەمە کاکەڕەش
سوید

شێرزاد حەسەن

هەرگیز شەڕی گەورەمان لە سەر کارەساتی ئەنفال نەکرد، تا ئێستاکەش هەمان دۆخ بەردەوامە، دۆخی زەلیلی و کۆیلە بوون و ئەوترسە گەورەیە وای لێکردووین کە جاروبار بە شەرمەوە باس لە ئەنفال بکەین.

شێرزاد حەسەن

پرسیار: ئەگەر بهاتایە ئەنفال لە وڵاتێکی ئیسلامیدا روویندایە و هەروەها مانایەکی ئیسلامیشی پێنەدرایە پێتانوایە ئەنفال بتوانرایە نوقمی بێدەنگییەکی وابکرێت، هەم لە لایەن وڵاتانی دراوسێوە تا دەگاتە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکانی دونیا، ئەوسا وڵاتانی ئەوروپی؟

شێرزاد حەسەن: کارەساتی ئەنفال و هەموو دەرئەنجامە ناشیرینەکانی وەک دەرهاوێشتەی عەقڵێکی خوێنخواری بەعسیزم و تێکەڵ بەو میرات و کەلتوورەی عەرەب- ئیسلام کارێکی چاوەڕوانکراوە، لەو رۆژەوەی عەرەبەکان بەسەر پشتی ئەسپەوە، شمشێر بە دەستەوە هاتن و کوردستانیان داگیرکرد، دەقاو دەق ئەم شەرعییەتەیان لە سوورەتی ،، ئەنفال،، وەرگرتووە کە هانی موجاهیدەکان دەدات ڕوو لە وڵاتانی بکەن و بە زەبری شمشێر کافرەکانی وەکو ئێمە بکەن بە ئیسلام بە ناوی ،، غەزەوات و فتوحات،،ە وە، تا ئێستا کەش ئاڵای مەملەکەتی سعودیە ڕەسمی شمشێرێکی بە سەرەوە، ئاخۆ شمشێر لەو مێژووە دێرینەی داگیرکردنی وڵاتانەوە تا هەنووکە جگە لە مل پەڕاندن بۆ چی بەکارهاتووە؟ وەلێ ناکرێ هەڵەو گوناهەکانی خۆمان لە یادبکەین، چ کارەساتی هەڵەبجەو چ ئەنفال پەیوەندی هەیە بە بێ بەرنامەیی و کوێربوونی سیاسی حیزبە کوردییەکان کە هەرگیز بۆ یەک جاریش پێشبینی هیچ کارەساتێک بکەن، هەمیشە بێ پێشبینی و بێ ستراتیژ بوون، هەمیشە بێ سەرو بەری حیزبە کوردییەکان و هەڵە زۆر ناقۆلاکانی ئەوان هەم مایەی دروستکردنی کارەسات و هەم دەرئەنجامەکانین تا بڵێیت تراژیدی کەوتوونەتەوە، هەر جارێکیش خەلک و عەوام باجەکەیان داوەو ئەوان بە کەمترین زیانی گیانی و مادی کەوتوونە ئەودیو سنوورەکانەوە، لەم چەند ڕۆژانەدا دیسانەوە سەرکردەکانی کوردو ئەندامانی سەرکردایەتی و بنکردایەتی و کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی سەر بەم حیزبانە سەرسامن بەوەی کە ،، بەیکەر- هاملتن،، لە ڕاپۆرتەکەی خۆیاندا حسابیان بۆ کورد نەکردووە،وەکو ئەوەی کە بۆ یەک سەعاتیش گومانیان نەبووبێت لە سیاسەتی ئەمریکا دەرهەق بە کوردو ئەم ناوچەیە. ئەمەیان بێزەوەترین بۆ چوونە، چونکە

خودی مام جەلال و مەسعود بە جووتە نامەیان نووسیوە بۆ٠(جۆرج بوش) تیایدا وتوویانە گەر تۆش بە هاوپەیمانی و دۆستایەتیمان ڕازی نەبیت، ئێمە هەرهاوڕێ و هاوپەیمانین، بەکەمێک دەستکارییەوە ئەمەیان ناوەڕۆکە نامەکەیانە، ئیترکە تۆ هیچت مەرجت نەبێ، بەرامبەرەکەت بۆ حیسابت بۆ بکات؟ نیازم لەم نموونەیە تەنها ئەوەیە هەمیشە کوردو سیاسەتی کوردی بۆ خۆی لە ئاست کێشەکاندا نابینا بووە! جگە لەوەی کە کورد بۆ خۆی بە یارمەتی سەدەها موستەشارو چاشەوە چاوساغی سوپای عێراقی بووە، کەواتە کورد بۆ خودی خۆی ئامادەگی ئەم داڕزانە ئەخلاقییە بووە،ئیتر ژمارەی ئەم ویژدان مردووانە کەم بووبن یان زۆر هیچ لە مەسەلەکە نا گۆڕێت.بیرمان نەچێت کە بۆ ئێمە ئەو پەڕی سادەییە گەر لە وڵاتی عەرەبی و ئیسلامی چاوەڕێی جۆریک لە بەزەیی و بەرگری هەق بکەین، سەیرنییە ئێمە لە ناو دڵی وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی بە ،، ئیسرائیل،، بەراورد بکریین هەرواشە، وڵاتانی عەرەبی، زۆر جاران، گوناهی یەکنەبوونی خۆیان دەخەنە ئەستۆی ئیسرائیل و کوردەوە، گەورەترین و ناودارترین نووسەران و هونەرمەندانی عەرەب و ئیسلام بە چاوێکی زۆر شۆفینیانەی لە ئێمە دەڕوانن، مەحمود دەروێش لە تاکە شعیرێکی خۆی پەشیمان بۆوە کە بۆ کوردی نووسیبوو، ٠٩(موعین بەسیسە) شاعیری فەلەستینی ڕستەیەکی جوانی هەیە کە دەڵێت :(سەلاحەدینی ئەیووبی٠) کرا بە عەرەب چونکە لە دژی خاچپەرستەکان جەنگاو سەرکەوت، بەڵام گەر ئەو شەڕەی بدۆڕاندایە، دەکرا بە سیخوڕێکی کوردی،(موحەمەد ماغوت) کە شاعیرو ڕۆشنبیرێکی سوورییە کوردو کوردستان بە ئیسرائیل دەشوبهێنێ، ئێران و تورکیا بە درێژایی مێژوو دەستیان لە کوشتاری کورد نەپاراستووە، سنووری نێوان ئێمەو عەرەب و فارس و تورک سنوورێکی خوێناوی بووە، هەمیشە ئەوان خۆیان بە ئاغاو کەڵەگاو سەرداری ئێمە زانیوە، زمانی ئەوان خەاوەتە سەر زمانی منداڵەکانمان، ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی و سەفەوی و عەرەبی لەسەر ئیسک و پروسکی ئێمە دامەزراوە، جگە لەوەش کورد بۆ خۆی خۆخۆربووە، لەسەردەمی عەباسیەکاندا نۆ میرنشینی کوردی دژ بەیەک جەنگاون ، ئێمە لەمرۆکەدا کە لەسەر خاکی خۆمان ئازادین، سواڵی سەربەستی لە بەغدا و عەمامەبەسەرە گەلحۆکانیان دەکەین. بۆ دەبێت بەرامبەر کارەساتی ئەنفال بیکەن بە هەراو قیامەت؟ مەگەر ئێمە تا هەنووکە گەوهەر و دیدو بۆچوونی وڵاتانی عەرەبی و دەرو دراوسێ ی خۆمان نە خوێندۆتەوە؟ بۆچی کورد بۆ خۆی چی لە کارەساتی ئەنفال فێربووە؟ جگە لە یادکردنەوەیەکی مردوو کامەیە ئەو وانانەی کە حیزبە کوردییەکان لە ئەنفالەوە فێری بووبن؟ کوا گرنگی دان بە ئەنفال بەقەد زەخمی کارەساتەکە؟ بۆچی ئیسرائیل توانی هۆلۆکۆست وا لێبکات کە سەرجەم مێژووی تازەی خۆی لەسەر بەنیات بنێ و ئێمە تا هەنووکەش نەمانتوانیوە؟ ناکرێت ئەوە لە یادبکەین کە عەرەب و ئیسلامخوازەکان، چ لە ناو گروپ و حیزبی نەتەوەیی دابن یان چەپ و عەلمانی و دروشمی تازە پەرچەمیان هەر هەمان هەڵوێستی دوژمنکارەیان هەبووە دەرهەق بە مەسەلەی کوردی، ئەوان بڕوایان وایە کە ئێمە بێگانەین و کافرین و خاوەن هەق و ماڵ ئەوانن، بۆیە سەدام حوسەین و حیزبەکەی زۆر بە وەفا بوون لەگەڵ کەلتووری باب و باپیرانیان، ئەوان جگە لە زمانی شمشێر هیچی دیکەیان نەبووە. سەبارەت بە وڵاتانی ڕۆژئاواو ئەمریکاش هەر هەمان

حەکایەتی فەرامۆشکردنە، کاتی خۆی نەهەنگێک لە ئاوی (ئالاسکا) گیری خواردبوو، ئەمریکاو سۆڤیەت لەو رۆژگارەی کە شەڕی سارد لە نێوانیاندا گەرم بوو، بەیەکەوە بڕیاریان دا کە نەهەنگە گیرخواردووەکە ڕزگاربکەن، بەڵام بە درێژایی شۆڕشی تازەی کورد، سۆڤیەت و ئەمریکا یارمەتی عێراقیان داوەو خۆ زانیویانە کورد (قەتل و عام) دەکرێت، بەڵام هەمیشە سیاسەت بازاڕێکە گرنگ تیایدا قازانج و بەرژەوەندی خۆیان بووە. هەموو چارەنووسی هاوتا بووە بەو پاپۆڕە نەوتانەی ڕووەو ڕۆژئاواو ئەمریکا و سۆڤیەت بەڕێ کەوتوون، سیاسەت لەم سەردەمەدا بێ مۆڕاڵە، ئەوەی داوای ئەخلاق لە سیاسەتبازەکانی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵات دەکات خەراپ حاڵی بووە لە خۆی و لە دونیا. وتراوە کە سیاسەتبازەکان دۆستی هەمیشەییان نییە، بەڵکو بەرژەوەندی هەمیشەییان هەیە. سەدام و حیزب و هەموو چەک و تەکنۆلۆژیای سەربازییەکەی لە ئەمریکاو ڕۆژئاواوە هاتووە، هەتا زیندان و ژوورەکانی ئازاردانی بەندییەکان بەیارمەتی ئەلمانیا-ی ڕۆژهەڵات-ی ئەو سەردەمە دامەزرا بوون. خودی سەدام حسەین و ئامێرو دەزگا جەهەنەمییەکانی ڕاستگۆترین گوزارشتە لەم چەرخە کە تیایدا سیاسەت جگە لە کارکردەی عەقڵێکی وێرانکەرو بازاڕی عەقڵ و لەشفرۆشی هیچی دیکە نییە، ددونیای سیاسەتبازەکان لە ڕۆژئاواو لە ڕۆژهەڵات دونیای سیاسەتکارە سۆزانییەکانە، من هەرگیز بڕاوم بەوە نییە بە ئافرەتانی لەشفرۆش بڵێم سۆزانی، چونکە هەزارو یەک هۆ هەیە لە پشت هەر لەشفرۆشتنێکەوە، وەلێ بازاری سیاسەت لە ئەمریکاو ئاوروپا و ئاسیا و سەرجەم کێشوەرەکانی دیکە پڕە لە سیاسەتبازی سۆزانی. دیارە وڵاتانی ئاوروپا و بگرە ئەمریکا و سۆڤیەتیش لە ڕۆژگاری خۆی بەرامبەهەموو کارەساتە سیاسییەکانی کورد بێدەنگ و خامۆش بوون، تەنها ئەوکاتە هەڵەبجەو ئەنفال بوونەوە بە حەکایەتی ناو ڕاگەیاندنی دونیا کە سەدام ویستی گەمە بە سەرچاوەی قازانج و خێری ڕۆژئاوا بکات، زۆر لە وڵاتانی ڕۆژئاوا گومانیان لە هەڵەبجە و ئەنفال هەبوو، هەندێکیان بە سیناریۆیەکی سازکراویان دەزانی،(پریمان کۆڤ) لە یاداشتەکانی خۆیدا دانی پێدا دەنێت کە (سەدام حسەین٨) بەرتیلی دەدا بە هەموو ستافی ڕۆژنامەی (پراڤدا) و بگرە لە (پریماکۆڤ)ەوە تا دەرگاوانەکەی کڕیبوو، مەرجیشی ئەوە بوو کە هەرگیز باسی کوردی تێدا نەکرێت، غشتی ئاڵتوونی بۆ پریما کۆڤ دەنارد من(3)سێ ساڵ لە ڕێکخراوی (A M G) کارمەند بووم کە ڕێکخراوی بریتانی بوو، سەرگەرمی هەڵگرتنەوەی ٩(مین- لوغم) بوو لە کوردستان، پتر لە سەد وڵات مینی بە عێراق دەفرۆشت و بە ملێونەها لەو لوغمانە لە ژێر خاکی کوردستان چێندران،لە ئەمریکاوە تا دەگا بە هەموو وڵاتانی ئاوروپاو بگرە ئیسرائیل و پاکستان و ئێران-یش لوغمی بەعێراق فرۆشتووە، من هەموو ئەو دۆکیومێنتانەم پاراستووە. من نەک بەرامبەر وڵاتانی عەرەب و ئیسلامی و بەس، بەڵکو بڕوا دەکەم لە دونیای سیاسەتدا تا هەنووکە مۆڕاڵێکی ئەوتۆ لە ئارادا نییە حیساب بۆ سەربەستی و خۆشبەختی گەلانی وەک کوردی ستەمدیدە بکات. دواجار بازاڕێکە بۆ قازانج و سوودی میللەتانی بەهێزو سەر دەستە، گەر جاروبار دەنگ هەڵبڕینێک هەیە دژی ستەم و بێدادی،

ئەوەشیان لەسەر ئاستی ڕەسمی مەرامێکی سیاسی لە پشتەوەیە و گەمەو تاکتیکێکی کورت مەودایە.

پرسیار: ئەوهۆکارانە چین کە ئەنفال لە هۆشیارییەکی سیاسی سادەوە کە تەنها لە یادکردنەوەی سەر پێیانەی ساڵانەدا قەتیسبووە، دەگوازێتەوە بۆ هوشیارییەکی کلتووری، لەو بێدەنگییەی کە خاوەنی قسە نییە دەگوازێتەوە بۆ بیرکرنەوەیەک بە دەنگی بەرز. هەروەها ئەم بێدەنگییە چەند پەیوەندی بە کورد خۆیەوە هەیە، هەم لە ئاستی بەرپرسیارییەتی کۆمەڵگای کوردی بۆ ئەنفال و هەم لە ئاستی دەستەڵاتی کوردی خویدا؟

شێرزاد حەسەن: نەک بە تەنها لەسەر ئاستی حیزبە سیاسییەکان، بەڵکو لەسەر ئاستی میللی و بگرە لە نێوان ڕۆشنبیری کوردیدا(ئەنفال) نە بۆتە بابەتێکی مێژوویی زیندوو لە نێو ڕۆح و عەقڵی ئێمەدا. دەکرێت کارەساتی ئەنفال لەسەر ئاستی سۆزو هەڵچوونێکدا بابەت و خەمی زۆر کەس بێت، بەڵام وەک تراژیدیایەکی نەتەوەیی کاری لەسەر نەکراوەو نەبۆتە پرۆژەیەکی سەراپاگیری نەتەوەیی کە ڕۆحی هەمووومان لە دەوری خۆی کۆبکاتەوە، هەتا ئێستاش ئەنفال بابەتێکە بۆ بازاڕگەرمکردنی سیاسەتی زۆر سارد و بێ بەرەکەتی کوردی. تا هەنووکە هەڵوێستیکی گەورەی ئەخلاقی لەمەڕ ئەم تراژیدیایە لە ناو حیزبە کوردییەکاندا دروست نە بووە، گواستنەوەی ئەنفال لە یادکردنەوەی ساڵانە بۆ خەمێکی کەلتووری و پرۆژەیەکی نەتەوەیی و ئەوسا نێونەتەوەیی پێویستی بەوە هەیە یەکەمجار خۆمان وەک کورد بگەینە قەناعەت کە ئەنفال چیرۆکێک یان کارەساتێک نییە دەرهەق بە کۆمەڵێک مرۆڤی ئێمە، بەڵکو مەرجی یەکەم ئەوەیە هەست بکەین کە ئەوەیان گەورەترین برینە لە جەستەی نەتەوەو تا هەنووکەش خوێنی لێدێت، خۆ زەحمەت نییە لاسایی جوولەکە بکەینەوە لەوەی خۆمان شەڕ لە سەر کڕینەوەی ئەو شکۆمەندییە بکەین کە ئەتک کرا، بە ئەرشیف کردنی ئەو کارەساتە دەیەها ڕێگە و شێوازی هەیە، دەبێ ترسی ئەوەمان هەبێت کە ئەنفال کارەساتێک نییە لە ڕابردوودا وەک لە نووسینێکی مەریوان وریا قانعدا هاتووە، کارەساتێکە دەکرێت لە داهاتوودا دووبارە ببێتەوە، بەتەنها مێژوویەک نییە لە دوێنێ ی ئێمەی ڕەش کردبێت، بەڵکو ئەگەری ئەوە هەیە ئایندەشمان کوێربکاتەوەشەرەفی ئەوەشمان هەبێت کە پشکی هەڵەو گوناهی خۆمان وەک کورد لە سازاندن و دروستکردنی ئەنفال هەژمار بکەین. زۆر جاران ئێمە خۆمان گومانمان هەیە کە کورد یادەوەری هەبێت یان وەک دەوترێت ساویلکە و خۆشباوەڕو بەخشندەیەو ناتوانێت ڕقێکی پیرۆزی هەبێت، هەڵبەتە گەر ئەم قسانە بەڕاست وەربگرین لەوانەی ئەم جۆرە بۆچوونانەیان هەیە، دەکرێت بگەینە ئەو بڕوایەی کە ئەوەیان نزیکە لە گەلحۆبوون نەک دڵپاکی، یان نەبوونی هەستێکی ئەخلاقی کە وامان لێدەکات بڵێین مادامەکێ کارەساتەکە خۆمی نەگرتۆتەوە، هەرگیز بابەتی خەمی من نییە، دەبێت بپرسێت کورد بۆچی بەرامبەر بە یەکدی، بەتایبەتی لەسەر ئاستی سیاسی ئەوەندە یادەوەری تیژەو ئەو دەیەها ساڵە ئەم حیزبانە شەڕدەکەن و تۆڵە لە یەکدی دەکەنەوە گەر بۆیان بکرێت یەکدی

ئاودیوی سنوورەکان دەکەن، بۆچی دەبێت بەرامبەر بە دوژمنان و داگیرکەرانی خۆیان ئەوەندە لێبوردەو بەخشندەبن. ئایا کورد بۆ خۆی ئەو هەستە ئەخلاقییەی دۆڕاندوو بە تایبەتی لەسەر ئاستی سیاسی و کارکردەی حیزبەکاندا، یان لەوە نەزانترە کە نەزانێت چۆن ئەم تراژیدیایە بکات بە بەشێکی مێژووی هاوچەرخ و ئایندەی خۆی لەسەر دروست بکات وەک چۆن جوولەکە هۆلۆکۆستی کرد بە بناغەی مێژووی هاوچەرخی خۆی و تا هەنووکەش لەسەری دەلەوەڕێت، گوزارشتە کەی تۆ لەوەی کە دەپرسیت بۆچی نە بۆتە هۆشیارییەکی کەلتووری، ڕاستەوخۆ پەیوەندیدارە بەوانەی کە بوونەتە مایەی ئەم خامۆشییەلەوەشدا لە سەرکردەکانی کوردەوە تابنکردەکان تاوانبارن، هەڵبەتە هەژاری فیکری سیاسی ئێمە دەردەخات کە هەرگیز نەخشە و ستراتیژێکمان نییە، چونکە کارکردنی سیاسەت لای پارتە کوردییەکان جگە لە کاردانەوەی ڕۆژانە دەستەڵاتێکی دیکەیان نەبووە، چونکە گوزارشتی بۆ چی کۆمەڵگای کوردی بارتەقای ئەم کارەساتە خامۆشە گوزارشتێکی فس و فۆڵە، کۆمەڵگا لە ملیونەها تاک پێکهاتووە کە هەر هەمووی خاوەنی ئەو هۆشیارییە نییە ئەنفال بکا بە بابەت و زمانی بۆ دروست بکات تا قسەی پێ بکات لەگەڵ دونیا، ئەوە کاری ڕۆشنبیرەکان و سیاسەتکارو حیزبەکانە کە لە ڕێی زمان و دەستەڵاتی خۆیانەوە بتوانن وابکەن دونیای دەرەوەی خۆمان گوێی لەو هاوارانە بێت، بە چاو دڵ و ڕۆح و عەقڵ هەست بە زەخمی ئەم کارەساتە بکات وەک چۆن ڕۆشنفکران و نەخشەسازان و سیاسەتکارانی جوولەکە کردیان، جگە لە هەوڵی چەند کەسێک کە بەتەنیا کاردەکەن هەوڵێکی ئەوتۆ نەدراوە، کورد پێویستی بە چەندین دەزگاو کەناڵ هەیە بۆ پەڕاندنەوەی ئەم کارەساتە وەک ڕووداوێکی تراژیدی بۆ کێشەیەکی گەورەی نێونەتەوەیی، گرفتی کورد ئەوەیە کە هەرگیز بایەخی بە تۆمارکردن نەداوە، لە کۆنەوە (حاجی قادری کۆیی) لە شیعرەکانی خۆیدا دادو بێدادییەتی لە دەست ئەوەی کە دەنێو هەموو میللەتانی دونیادا،کورد نرخ و بایەخی تۆمار نازانێت، دیارە لای حاجی تۆمار بە تەنها نووسینەوەی ڕووداوەکانی مێژوو بووە کە کورد بتوانێت لە یادەوەری خۆیدا. بیانپارێزێت و پەندیان لی وەربگریت، میللەتی بێ تۆمار واتا میللەتی بێ، یادەوەری، ناکرێت ئەوە لە یادبکەین کە لەم سەردەمەدا تۆمار بە تەنها نووسینەوەی مێژووی پڕ لە خۆشی و ناخۆشی نەتەوە نییە ، بەڵکو جۆرەها شێوەوتەکنیکی تۆمارو زیندوو کردنەوەی ئەو یادەوەرییە تاڵ و شیرینانە هەیە، مەرجیشە لە بەرامبەر مەرگەساتی ئەنفالدادادگایی خۆمان بکەین، هۆکارو دەرئەنجامەکان شی بکەینەوە، هەمیشە وەک ئەو قوربانییە زیرەک بین کە بزانین چی لە مێشکی (جەللادەکانمان)دا دەگوزەریت، وەک ئەو نێچیرەبین کە بزانین ڕاوچی خاوەنی کامە داوو تەڵە بووە و لە مرۆکەدا چۆن بەسەر ئەم داوو تەڵە و فاقانەدا بازبدەین و پێوە نەبین، ئێمە تا هەنووکە نەمانتوانیوە کەڵک لەم دونیا تازەیە ببینین، ئەو ئامێرو کەرەستەو ئامرازانە وەربگرین، لە هەمووی ترسناکتر نە بوونی (لۆبی) کوردییە لە دەرەوە کە کار بۆ پرۆژەیەکی گەورە بکات و هێزو توانای مادی و مەعنەوی بۆ بکاتەوە، دامەزراندنی چەندین دەزگا لە ناوەوە و دەرەوە، پێویستییەکی هەنووکەییە، خەڵکی تا هەنووکە لە ڕووی ئیحساساتی لە کارەساتی ئەنفال دەڕوانن، ئەوەی کە وادەکات ئەنفال بە

تەنها یادکردنەوەو بۆ نەیەک نەبێت بۆ خوتبەی سیاسی چەند سەرکردەو بنکردەیەک، نەبێت بە بابەتێکی ئیستهلاکی سیاسەتی ناوخۆیی و گەمەی نێوان حیزبەکان و کڕینی فرمێسکی خەڵکی بێ چارە، مەرجە هەموو ئەو هێزو توانایانە کۆبکەینەوە، چ لە دەرەوە و چ لە ناوەوە، نەخشەو پلانێکی درێژخایەنمان هەبێت بۆ ئەرشیف کردن و تۆمار کردنی ورد و درشتی حەکایەتی ئەنفال، بەجۆرێک کە ببێت بە حەکایەتی تراژیدی هەموو نەتەوە، ببێتە چەکێکی سیاسی کاریگەر لەسەر ئاستی جیهانی، بیر لەو هەموو کە ناڵانە بکەینەوە کە وامان لێبکات بتوانین هەموو زانیارییەکی کۆن و نوێ لەسەر ئەو تراژیدیایە ڕووەو دونیای دەرەوەی خۆمان ڕەت بکەین، وەک چۆن جوولەکە توانی هۆلۆکۆست بکات بە حەکایەتیکی تاقانەو دەگمەنی خۆی، نەکردنی کارێکی وا بەتەنها مانای ئەوە نییە کە ناشارەزاین و بێباکین، بەڵکو نەمانی ویژدان و ئەخلاقێکی سیاسییە کە وای کردووە هەموو ڕووگەو ئاراستەکان ون بکەین و تا ئەبەد وێڵ بین

پرسیار: ئەو پێشنیارە تایبەتیانەی ئێوە چین. بۆ ئەوەی ئەنفال وەک کارەساتێکی سیاسی مێژویی لە یادەوەری ئینسانی کورددا بە چەشنێک بمێنێتەوە کە هەمیشە جێی ئاوڕدانەوەو قسەکردن بێت لەسەری لە لایەن ئەو نەوانەی کە لە دوارۆژی کۆمەڵگەی ئێمەدان؟

شێرزاد حەسەن: واهەستدەکەم لە پرسیاری دووەمداو لە ناوئاخنی وەڵامەکەدا وەڵامی ئەم پرسیارەشی تێدایە، تەنها شتێک کە زیاد بکرێت ئەوەیە کە زۆرمەرجە حەکایەتەکانی ئەنفال و ئەنفال وەک کارەساتێکی مێژوویی لە هەموو قۆناخەکانی خوێندندا، بە پێ ی تواناو بوونی کەرەستەی جۆراوجۆرله ناو وانەکانی مێژوودا بخوێندرێت، ئەرشیف بەدۆکیومێنتەوە، بە تۆماری زۆرەوە، لە هەر هەموو قوتابخانەکاندا بەشێک بێت لە کتێبخانەی تایبەت و کتێبخانەی گشتی، تەڕکردنەوەو زیندووکردنەوەی یادەوەرییەکانی ئەنفال ئەرکێکی ئەخلاقییەو هەم نەتەوەییە گێڕانەوەی چیرۆکی پڕ لە مەرگەساتی (تەیموور) و دەیەها کوڕوکچی ناو گەرداوی ئەنفال وا دەکات ئەم نەوەیە لە ڕێ ی تراژیدەوە پتر پەیوەست بن بە قوربانییەکانی ناو ئەم تراژیدیایەو دواجار ئەو مەرگەساتە ڕۆحی تاکەکانی ناو کۆمەڵگای کوردی پتر یەکدەخات، گەر ئەفسانە ڕۆڵی هەبێت لە یەکخستنی ڕۆحی نەتەوە، ئەوە تراژیدیا پتر زەمینە دەسازێنێ. حەکایەتی پر لە کارەساتی مناڵ و ژن و پیرو پەککەوتەکان دەنێو هونەرو ئەدەبی ئێمەدا ڕەنگ بداتەوە، چونکە ئەدەب و هونەر سیحرێکی گەورە تری بۆ کارتێکردن و وروژاندنی هەست و سۆزی ئەو نەوەیەی کە خودی خۆی لە ناو کارەساتەکەدا نەژیاوە، سەرباری گواستنەوەی ئەو مەرگەساتەو چیرۆکە جیاوازەکانی بۆ سەر سکرین، چ وەک فیلمی دۆکیومینتاری – وثائقی – چ وەک فیلمی داستان ئامێزله هەمووشی ئاسانتر کردنەوەی چەندەها سایت و تۆڕی سەبارەت بە ئەنفال، کە تیایدا هەموو کەس ئازاد بێت لە شێوەی بەشداری و هاوکاری بە هەر شێوەیەک کە حەزدەکات، بەتایبەتی لە ڕێ ی وێنەوە کە ڕاستەوخۆ کاریگەری خۆی دەکات و ئاسانترە بۆ دواندنی ویژدان و سۆزو عەقڵی بەرامبەر،

بە تایبەتی گەر بکرێت، جگە لە زمانی کوردی، زمانی عەرەبی و فارسی و تورکی و زمانە زیندووەکانی دونیا پردی پەیوەندی بن لەگەڵ دونیای دەرەوە، بە تایبەتی نەوەیەکمان هەیە کە لە دەرەوە لە دایک بووە و ژمارەیەکی زۆریان ئاشنا نین بە زمانی دایکی خۆیان، خۆ دیارە نەوەی سێیەم ئەگەری ئەوەی هەیە بە تەواوەتی ئەم پەتکی ناوکەی لەگەڵ دایکی خۆی وەک خاک و نەتەوە بپچڕێت، بۆیە بیرکردنەوە لە دامەزراندنی چەند تۆڕو سایتێک لە سەر ئەو بناغەیە زۆر پێویستە. دامەزراندنی کۆنتۆیەک، بەواتای کردنەوەی حیساب، لە پێناو سەرخستنی زیندووکردنەوەی یادەوەرییەکانی ئەنفال کارێکی ئەخلاقی و نەتەوەییە، میکانیزمی سەرگرتنی وەها پرۆژەیەک پێویستی بە پلان و زەمینە سازاندن هەیە، بەتایبەتی بوونی توانستی دارایی وا دەکات کە هەم پرۆژەیەکە سەر بکەوێت و هەم وا لە نەوەی نوێ دەکات لە دوری وەها پرۆژەیەکی ئینسانی کۆ ببێتەوە.

پرسیار: ئایا ئەدەبی کوردی بە تەعریفە جیاوازەکانیی ئێوەوە بۆ ئەدەب، چەند بەرپرسیارە لە بەردەم بیرنەکردنەوەدا لە ئەنفال؟

شێرزاد حەسەن: جگە لە ئەدەب دەیەها مەیدان و پانتایی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی هەن کە وەک زووتر وتمان دەکرێت ئەنفال بە دەیەها دەرکەوت و ناوو نیشانی جیاوازەوە خۆی تێدا بنوێنێت. ئەدەب چونکە کار لە ناو مێژوودا دەکات و بەتایبەتیش ئەدەبی داستان ئامێز، ئەوەی کە پێی دەوترێت سەرەڕای شیعر و شانۆ، یەکێک لە سەرچاوە سەرەکییەکانی کارکردنە لە ناو مێژوودا، ژمارەیەک لە نووسەران، لە نێو ئەوانەشدا (سەلمان روشدی) بڕوای وایە کە ڕۆمان، هەر بۆ نموونە، ئەو وردو درشتەی ناو ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە کە خودی مێژوو فەرامۆشیان دەکات، گرفتی مێژووش ئەوەیە کە هەمیشە میرزادە و پادشا و سەرۆکەکان و پارتەکان بەو مەرجە دەینووسنەوە کە لە بەرژەوەندی ئەواندا بێت، مێژوو، زۆر جاران، مێژوونووسە درۆزنەکان دەینووسنەوە، لە ڕۆمان و چیرۆکدا ڕۆحی سەردەم ڕەسم دەکرێت، بە هەموو خۆشی و نا خۆشی و هەرەس و سەرکەوتنەکانەوە، بە واتا ڕۆماننووس بۆ هەمیشە ڕاستگۆترە لە مێژوونووس، هەڵبەتە کارێکی ڕەوا نییە دادگایی کردنی نووسەران، لێرەو هەنووکە کە بە قەد کارەساتی ئەنفال ئامادەگیان هەبێت، چونکە خودی ئەدەب کارو کردەوەیەکی تەواو جیاوازە، جگە لە مەعریفەتێکی تێرو تەسەل و ئەزموون و خەیاڵێکی دەوڵەمەند پێوستی بە زەمەنێک هەیە لە تێڕامان و ورد بوونەوە، هەتا پێویستی بە گەڕان و سۆراغ و کۆکردنەوەی دۆکیومێنتیش هەیە، هەمیشە لە ڕۆژانی ڕوودانی کارەساتە گەورەکان، ئەوەندە زەخم و شۆکی کارەساتە دەمانهەژێنێت، ئەوەندە خەیاڵ بۆ نووسین ناکەوێتە گەڕ، جگە لە وەی کە دەبێت دانی پێدا بنێین کە تەمەنی پەخشانی کوردی و خەیاڵی داهێنەرانەی کوردی هێشتا لە سەرەتادایە و تەمەنێکی کورتی هەیە، پەخشانی کوردی بە بەراورد لەگەڵ پەخشانی روسی و فەرەنسی و ئەلمانی و ئینگلیزی، بگرە بە بەراورد لەگەڵ پەخشانی دەرودراوسێکانیش مێژوویەکی کورتی هەیە. گەر بڕوانینە ئەو ئەدەبەی کە گوزارشتی لە

هۆلۆكۆست و كارەساتەكانی جەنگی جیهانی یەكەم و دووەم كردووە، ژمارە هەرە زۆرەكەی ئەو نووسەرانەی توانیویانە دەربڕی ئەو قۆناغانە بن بە شێوەیەكی داهێنەرانە، زۆربەیان دوای دەیەها ساڵ لەو كارەساتانە داهێنانی گەورەیان بە دونیا بەخشیوە، بەواتا زەمەنێك هاتووەو تێپەڕیوە، نەوەیەك لە نووسەران پەیدا بوون كە خودی خۆیان ئەو تاڵاوەیان نە چەشتووە، تەنها سەبارەت بە تراژیدیاكان شتیان خوێندۆتەوە ڕەنگە لە ئایندەیەكی دووردا نەوەیەك پەیدا ببێت سەبارەت بە تراژیدیای ئەنفال داهێنانی هەبێت، هەڵبەتە لە ئێستادا من تەنها (بەختیار عەلی)م لە یادە كە توانیوێتی ڕۆمانی ،، شاری مۆسیقارە سپییەكان،، دا هاواری ئەنفال ڕەسم بكات،پانتاییەكی گەورەی لەو ڕۆمانە دا داگیركردووە، لەم ڕۆمانە دا هەر تەنها مرۆڤەكان نین كە بەر ئەنفال دەكەون، خودی جوانی هونەرو سروشت بە هەموو ڕەگەزە زیندووەكانی خۆیەوە بەر ئەو هێرشە ڕەشەدەكەوێت، چەندین دەقی دیكە بە ناوی ڕۆمانەوە لەسەر ئەنفال نووسراون، وەلێ بەرلەوەی لەدایك بن مردوون، ناكرێت چامەكەی كاك (شێركۆ بێكەس) لە یاد بكەم كە لەژێر ناوی (گۆڕستانی چراكان)دا بڵاو كرایەوە، ئەو چامەیە داهێنانێكی گەورەیە و قسە لەگەڵ ویژدان و رۆحی برینداری نەتەوەیەك دەكات. جگە لەو دوو داهێنانە من بۆ خۆم شتێكی ئەوتۆم لە یاد نییە. لە بواری چیرۆكیش تەنها سێ چیرۆكم لە یاد ماوە كە ئەوانیش ،، گیانی تاشەكان،ی جەبار جەمال غەریب و (پاشماوەی خێڵەكان)ی عەتا موحەمەد و(مەرگی سەگێك) ی مەولوود ئیبراهیم حەسەن- ە دواجار مەرج نییە هەموو نووسەران بەرپرسیاربن و ببێتە ئەرك لە سەریان كە لە مەڕ ئەنفال داهێنانیان هەبێت،چونكە داهێنان كردەیەكی زۆر ئاڵۆزەو هەموو كەس دەرەقەتی نییە ، دەكرێ وەك تراژیدیا هەموومان بە دەستیەوە هیلاك وەلێ قەت مەرج نییە ببێبە پرسیاری ئەدەبی لە لای هەمووان.

پرسیار: ئایا ئاستی ئەو ترسە شاراوەیەی لای ئینسانی كورد هەیە بەرامبەر كوردبوونی خۆی، ترسێكە خاوەنی هێزێكی ڕۆشنبیری وایە كە بتوانێت لە بری تۆڵە خۆی بكات بەهێزێك كە هەڵگری لێبوردن بێت. ئایا ئەم هێزە چەند دەستەڵاتی كوردی لێی بەرپرسیارەو چەندیش كۆمەڵگەی كوردی و ڕۆشنبیرەكانی بەرپرسیارن لە پێشاندانی؟

شێرزاد حەسەن: لە نێو ململانێ و شەری نەتەوەكان و دەستەڵاتداران، چ لەسەر ئاستی نەتەوەكان و چ لەسەر دەوڵەتەكان نموونەی بەخشندە و ڕوحی لێبوردن زۆركەم بووە، بەتایبەتی لە مێژووی كۆنی ململانێ ڕامیاری و كۆمەڵایەتییەكاندا، بگرە لە مێژووی هاوچەرخیشدا نموونە درەوشاوەكان ئەوەندە زۆرنین، چونكە وەك (میلان كۆندێرا)ی ڕۆماننووس دەڵێ: مێژوو كوێرانە ڕێدەكات) كوێربوونی مێژووش لە بارستایی ئەو ستەم و نایەكسانی و ملهوڕییەوە هاتووە كە مرۆڤی كردووە بە جەنگاوەرێك و ئەوەندەی كە سەرگەرمی خوێن ڕشتن بووە، ئەوەندە بواری نەبووە داوای بەخشین لە قوربانییەكانی بكات، هەڵبەتە حەكایەتی ئێمە و عەرەب و تورك و فارس، بەتایبەتی لەسەر ئاستی دەستەڵاتی

سیاسی، گەمەیەکی خوێناوی بووەو هەمیشە مەرگ سنوورەکانی ئێمەی لەوان جیا کردۆتەوە، گەمەی ئێمە لە تەک داگیرکەرەکاندا گەمەی قوربانی و جەللاد بووە. هەرگیزئەوان کە خۆ بە ئاغا و سەردای ئێمە دەزانن، نەک هەر ئەوەی ئێمە لە چاوی ئەواندا هەمیشە کافرو بەکرێ گیراوو تیرۆریست و لە ڕێ لادەرو چەتەو خیانەتکار بووین، هەمیشە هێزو دەستەڵاتی سیاسی و ژمارەی زۆری سەربازو جبەخانەی پڕ لە چەک میللەتان فێری ئەوەدەکات کە بکوژو ببڕخۆیان، بە تایبەتی گەر شەڕەکان بە ناوی ئایدیۆلۆژیای ئاسمانی و یان سەرزەمینی بە پیرۆز بکرێن، هەتا سڕینەوەی کەلتوورو زمانی کوردی لە لایەن داگیرکەرەکانەوە بێ هۆنییە، چونکە هەمیشە ئاغا و سەرداربڕوای وایە کە کۆیلە و بەندەوارو خزمەتکارەکانی مەرجە بە زمانی گەورەکان بدوێن، نەک پێچەوانەکەی. دەمەوێت بڵێم کە مێژووی کورد مێژووی جەنگ و کوشتارو خوێن و مەرگ بووە لەگەڵ دونیای دەرەوەی خۆی،هەمیشە لە دڵەڕاوکێی ئەوەدا بووە کە کەی هێرش دەکرێتە سەری، پتر لە نێچیرێکی گەمارۆدراو چووە کە چواردەوری لە ڕاوچی دڵڕەق و تفەنگ بەدەست بچن، هەمیشە کوردبوون بۆ خۆی نەفرینێکی ئەبەدی بووە، هەمیشە کورد کە چەوساوەتەوە لە بەر ئەوە بووە کە ئەگەرچی لەسەرخاکی خۆی بووە، وەلێ وەک بێگانە و داگیرکەرو کەسی دووەم و کۆیلە وێنا کراوە، ئەوەشمان لە یاد نەچێت کە مێژووی کوشتاری کورد لەبەرامبەر کورد ئەو ترسەی لە ڕۆحی هەمووماندا چاندووە، تا هەنووکەش لەسەر ئاستی میللی ئەم ترسە لە ناو نەچووە، کورد لە ناوخۆیدا هەرگیز لەسەر ئاستی سیاسی و هەر لە دوای پەیدابوونی پارتە سیاسییەکان و لە هەر هەموو بەشەکانی کوردستان وازی لە ململانێی چەکداری نەهێناوە، هەمیشە پارتەکان لە ناویەکدیدا ناکۆک بوون و بگرە زۆرجاران سڕینەوەی یەکتریان کردووە بە مەبەست و ئامانج، زەخمی ئەو ترسەش لەپای ئەو ململانێ یە زیادی کردووە، سەرەڕای ئەوەی کە خێزانی کوردی لە ژینگەیەکی وا ناتەندروست ژیاوە کە لە پاڵ میراتی سیاسییە ناشیرینەکە، خودی پێکهاتەی پەروەردەکردنی ئێمە لەسەر ترس دروستبووە، ترس و شەرم و بێ بڕوایی لە خەسڵەتە هەرە سەرەکییەکانی ئێمەن و دروستکردنی پێکهاتەی ڕوحی و کارەکتەری ئێمەی لەسەر بونیات نراوە، ئەو ستەم و چەوساندنەوەی لە شێوەی بەڕێوەبردنی سیستەمی خێزانی کوردی کاری کردووە تەمەنی سەدەها ساڵە، کە بەشێوەیەکی هیرارکی نێرەکان و گەورەکان و مێیەکان و بچکۆلەکان دەچەوسێنەوە، هەمیشە دایکی کوردی دایکێکە لەسەر ترس و شەرم و بێ بڕوایی گەورە کراوە، ئەویش کوڕو کچەکانی خۆی بە هەمان حاڵەت و دۆخی ترس و شەرم سازاندووە، ترس لەگەڵ شیری دایک دەڕژێتە خوێنمانەوە، بیرمان نەچێ کە ستەمی ڕۆژهەڵاتی، چ لەسەر ئاستی سیاسی و چ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی، ستەمێکی دڵڕەق و وێرانکەرە، سەرەڕای ئەوەی کە کەلتووری عەرەب- ئیسلام هەمیشە پایە هەرە سەرەکییەکانی لە سەر ترس لە خوداو ڕۆژی قیامەت و ئایندەی نادیار داکوتاوە، مرۆڤ بۆ خودی خۆی کۆیلەیەکی گوناهبارەو تا ئەبەد پاک نابێتەوە، ترس لە مەرگ و لە ژیان و لە قیامەت ڕۆژانەو هەفتانە دووبارە دەکرێتەوە، فیکرەی مرۆڤی کۆیلە و مرۆڤی گوناهبارو دونیای هیچ و فانی لە جیهانی ئیسلامیدا کاری گەورەو نێگەتیڤی خۆی کردووە، هەمیشە لە ئیسلامدا باس لە گوێڕایەڵی

کراوە بۆ ئەو کەسانەی کە حوکمڕانن و پێیان دەوترێت- (اولی الامرمنکم) هەرگیز گرنگیش نە بووە ئەو فەرمانڕەوایە ستەمکاربووە یان دادپەروەر، چونکە وا باو بووە کە فەرمانڕەواو پادشاکان و سەرکردەکان بە ناوی خوداوەو لە پێناو خودادا حوکم دەکەن، ملکەچی و گوێڕایەڵی بۆ ئەوان بە تەنها ئەرک نە بووە، چونکە بەشێک بووە لە خوداپەرستی، هێشتا ئەم بیرو بۆچوونە دەنێو هەمووخانە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکاندا ڕەوایەتی خۆی هەیە، جا چ خێزان بێ و چ قوتابخانەو چ مزگەوت و چ خانەی حیزب و چ سەربازگە، هەر هەموو ئەو شوێنانەش پیرۆزن، هەموو پیرۆزێکیش عەقڵ پەک دەخات و هەمووشیان هەیبەت و ڕێزیان هەیە، ڕێزێک تێکەڵ بە ترس. هێشتا پارتێکی سیاسی و فەلسەفەیەکی پەروەردەیە نوێ نەهاتووە گومان لەو پیرۆزییە بکات و ئەو ترسە بڕەوێنێتەوە، هەموو فەزای ڕۆشنبیری ئێمەش هەرگیز دابڕنەبوو لەم دۆخە زۆر نەخۆشە، ئێمە بە ژمارە کەمترین جۆری ڕۆشنبیرمان هەیە کە ڕەخنەگرو تووڕەو ڕافزی بێت، ژمارە هەرە زۆرەکەی لە ناو یەکێک لە دەستەڵاتدارەکاندا تواوەتەوە، ڕۆشنبیرەکانیش توێژێکن دەچنەوە ناو هەمان پێکهاتەی ڕۆحی و کۆمەڵایەتی، جگە لەوەش بەو پێناسەیەی کە ئەمڕۆکە لە دونیادا باوە کە ڕۆشنبیر جەنگاوەرێکی ئەبەدییەو دژی دەستەڵاتەو چاودێرەو هەمیشە ئازایەتی ئەوەی هەیە بەرگری لە جوانی و هەق و خێرو یەکسانی و دادپەروەری و سەر بەخۆبوون بکات، چ لەسەر ئاستی ناوخۆیی و نەتەوەیی و چ لەسەر ئاستی دەرەوە،بە هەق ئەو ژمارەیە زۆر لەوە کەمترە کە ئەم جەنگە بباتەوە، کۆیلە بوونی ڕۆشنبیر بۆ هەر چەشنە دەستەڵاتێک بێت دواجار ئەو زمان و قەڵەمەی لێ دەستێنێتەوە کە لەسەر گەمەی چاونەترسی و ئازایەتی بەردەوام بێت و لە میانەی مومارەسەکردنی ئازایەتی ئەوانی دیکەش فێری وانەی ئازایەتی بکات، دوای ڕاپەڕین لە شکرێک لە هونەرمەندو نووسەری کورد، کە نازانم چەندیان هەڵگری خەسڵەتەکانی مرۆڤی ڕۆشنبیرن، بەتەواوەتی کەوتنە دڵداری لەگەڵ دەستەڵاتدارەکانی ناو گۆڕەپانی سیاسەتی کوردی.

کورد هەمیشە لەسەر ئاستی سیاسی زمانی قوربانی و کۆیلەی هەبووە، ئەوەتا هەردوو سەرکردەی کورد نامەیەک بۆ (بوش) دەنووسن و تیایدا سواڵی ئاوڕلێدانەوە دەکەن و دەڵێن: گەر تۆش هاوپەیمانییەتی ئێمەت گەرەک نەبێت، ئەوە ئێمە هەر هاوڕێ و هاوپەیمانین، کرۆکی نامەکە ئەوەیە، من وای دەبینم کە لە نێو هەموو میللەتانی دونیا ڕقێک هەیە پیرۆزە و هەر ئەوەشەوامان لێدەکات کە هەندێک لە کارەساتەکانی مێژوو هەر بە هەمان برینەوە بمێننەوە، هەرچەندە من بۆ خۆم دژی هەموو جۆرە ڕقێکم هەتا گەر پیرۆزیش بێت، چونکە تۆ داوای تۆڵە دەکەیت وەک لە پرسیارەکەتدا هاتووە، پێویستی بە جۆرێک لەو ڕق و کینەیە هەیە کە ئاراستەی دوژمنەکەتی دەکەیت، بۆیە میللەتانی دونیا ناویان ناوە (ڕقی پیرۆز)، خودی ئەو ڕقە بە تەنها موڵکی نەتەوە ژێردەستەکان نییە، تەنها ئەوکاتە پێی وتراوە پیرۆز کە ستەملێکراو دژی ستەمکار بەکاریدێنێت، وزەو هێزێکەکە وا لە ستەملێکراو دەکات بیر لە تۆڵە بکاتەوە، بەڵام چی بەو ڕقە دەڵێیت کە دەستەڵاتدارانی بەعس لە عێراق و حقکمەتە یەک لە دوای یەکەکانی تورک و فارس بەرامبەر بە کورد هەیانبووە، میللەتانی خۆیان بەو ڕۆحە

شۆڤێنیستییە پەروەردە کردووە، هاوکێشەکە لێرەدایە زۆر جیاوازەو لە گەوهەردا زۆر سەیرە کە ڕقی ستەمکار لە ڕقی ستەملێکراو گەورەترە، ئەگینا ئەو هەموو کوشتارگایە لە مێژووی ئێمەدا لە پای چی بووە؟ یەکەکە لە ئەدەبیاتی سیاسی خۆی بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە ئەو ترسە لە ڕۆحی گەریلاکان بە منّ و نێرەوە بکوژێت، ڕاستە لە مەر جەنگ و جەنگاندن و بەرەنگاربوونەوە بەڕووی هێزی سەربازی داگیرکەرەوە، هەرهەموو گەریلاو پێشمەرگەکان دلێرانە جەنگاون، ژمارەی شەهیدەکانی هەموو پارچەکان ملیۆنەهایە، وەلێ ئێمە باس لە ڕۆحێکی بەرگری دەکەین، ویست و ئیرادەیەک لەسەرئاستی کردەی سیاسی، بڕوام وایە کە نە بوونی ئەو هێزو بڕوابوونە بە ویست و ئێرادەی سیاسی لە لای سەرکردەکانی کوردیش ونە، نەبوونی ئەو ویستە سیاسیە وایکردووە کە هەتا هێزی گەل کە ڕەنگە زۆر ئاسان و بەخۆڕسکی کەڵکی لێ وەربگیرێت، هەمیشە پەکی خراوە، هەر جارەو بە بڕوبیانوویەک ، ئەو ترس و بڕوا بە خۆ نەبوونە لەسەر ئاستێکی باڵاوە و تا دوا پێگەکانی خوارەوە دابەزیوە. هەموو کارکردەی سیاسی ئێمەیە گەمەو تاکتیکێک بووە بە پێ ی ڕووداوەکانی ڕۆژگار نەک دارشتنی پلان و ستراتیژێک بۆ ئایندە، هەمیشە ئێمە خۆمان داوەتە دەست گەمەکانی چارەنووس.

گەمارۆدانی ئێمەش لە لایەن سێ دەوڵەتی ستەمکاری ڕۆژهەڵاتی کە ئەوانیش عێراق و تورکیا و ئێرانە ئەوەندەی تر وای کردووە کە ترسەکەی ئێمە لەسەر ئاستی سیاسی بگوێزرێتەوە بۆ ئاستی کۆمەڵایەتی، چونکە ئەوەتا لە ڕۆژگاری ئەمڕۆکەشدا کە باس لە جۆرێک لە ئازادی و سەربەخۆبوون دەکرێت، بەر لە هەموو کەس سەرکردەکان و سیاسەتکارەکان باس لە ترسی دەرو دراوسێ دەکەن، کەواتە ئەو ترسە گەورەیە لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و سیاسی بووەتە بەشێک لە میراتی ڕۆحی ئێمە، هەمیشە کەسێکی وا دروستکردووە کە بە تەنها سوپاسی خوداوقەدەر بکات کە لەسەر خاکەکەی خۆی ماوەتەوە، هەر بۆیە گوتاری مانەوە زاڵە، نەک گوتاری زیندەگی کردن، زیندەگی بە مانا هەرە ئینسانییەکەی کە جگە لە سەربەستی و ئازادی هیچی دیکە ناخوازێت، هەڵبەتە وتراوە کە کورد یادەوەری زۆر لاوازە و ئاسان کارەساتەکانی خۆی لە یاد دەچێتەوە،لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی ئاسان نییە تەواو قەناعەت بەم ڕستەیە بکەین، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسی وای لێهاتووە کە ئەم قسەیە بەڕاست وەربگرین، چونکە لە هەموو دیدارو کۆبوونەوەکانی نێوان حیزبەکان و دەستەڵاتی سێنترالی عێراقی هەرگیز شەڕی گەورەمان لەسەر کارەساتی ئەنفال نەکرد، تا ئێستاکەش هەمان دۆخ بەردەوامە، دۆخی زەلیلی و کۆیلە بوون و ئەوترسە گەورەیە وای لێکردووین کە جاروبار بەشەرمەوە باس لە ئەنفال بکەین، من پرسیارەکەت هەڵدەگێڕمەوە و نالێم: ئێمە بۆچی لە بری تۆڵە خاوەنی کەلتوورو ڕۆشنبیرییەکین کە هێزی ئەوەی داوینەتێ لە بری تۆڵە بەخشندەبین لە گوناهەکانی دوژمن یان دوژمنەکانم خۆش دەبین، ئەم قسەیە تەنها ئەو کاتە ڕاستە کە ستەمکارو ستەملێکراو وەک دوو کارەکتەری ئینسانی لە بەردەمی یەکدیدا یەکسان وەستابن، بەڵام لە واقیعداو ئەو دۆخەی کە کۆنکرێت دیارە بۆ تاقە ڕۆژێکیش بێت ستەمکار پێویستی بەوە نە بووە کە ستەملێکراو کۆیلەکانی بندەستی خۆی بوێرن یەکسان لە بەردەمیدا بوەستن، چونکە ئەوەیان

دان پێدانانی ستەمکارە بە وەی کە ستەملێکراو کە ئێمەین کۆمەڵێک ئادەمی بوون، فەرمانڕەوا لەم ڕۆژهەڵاتەو لەو وڵاتانەی کە خەڵک خاکی ئێمەیان داگیرکردووە لە وێنەی (خودا) دا خۆ دەبینن، ئەوان هەرگیز ئەو شەرەفە بە کورد ڕەوا نابینن کە وەک ئینسان تاکەکانی بخوێننەوە، ئەوکاتەی بەعس بڕیاری دا کە گوندنشینەکان ئەنفال بکات، هەر لەو کاتەوە وەک تەنێکی مردوو یان ئامادە بۆ مەرگ حیسابی لەگەڵ کردبوون، وەک درگ و گیاکەڵە کە لە خاکێکدا هەڵیبکەنیت، کەوتە هەڵکەندنی. ئەگینا چ لێکدانەوەیەک هەڵدەگرێت مناڵ و پیروپەککەوتەو ژن بە یەکەوە زیندە بەچاڵ بکرێت، ئەوان هەرگیز ئامادە نەبوون داوای لێبوردن بکەن، لەو کارەساتە پەشیمان ببنەوە و بە هەڵەیەکی سیاسی یان ئینسانی لە قەڵەم بدەن، بۆیە کە ئەوەیان ڕوانینی ستەمکاربێت، چ مانایەک بۆ ئەوە دەمێنێت ستەملێکراو بڕیار بدات کە مادامەکێ ستەمکار بەخشندە و شەرمەزار نییە، با من بەخشندە بم، ئەوە وەکو ئەوە وایە کوژراوی بە ناهەق لە بکوژەکەی خۆش بێت! هەرگیز لە مەیدانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا پانتاییەک بۆ ئێمە نەماوەتەوە تا وەکو تیایدا بەخشندە بین یان نەبین، ئەوەی بە ئێمە ڕەوا بیندراوە ڕۆڵی قوربانی بووە. بیرمان نەچێت کە تا وەکو جوولەکە نەبوو بە هێزێکی گەورە و کارەساتی هۆلۆکۆستی نەکرد بە چەک، تەنها وەک قوربانی حیسابی بۆ دەکرا، ئەوەتا داوا لە تورکیا دەکرێت کوشتارگاری ئەرمەنەکانی تورکیا بە کارێکی نا ئینسانی بزانێت و داوای لێبوردن لە ئەرمەن بکات، وەلی تا هەنووکە خامۆشە، بۆ کوردیش هەر وایە، زۆرن ئەو ڕۆشنبیرانەی عەرەب کە کورد بە جوولەکە بەراورد دەکەن و هەق دەدەن بەو وڵاتانەی دەکەونە قڕکردنی کورد، من بە تەنیا ڕستەیەکی (هادی العلوی)م خوێندۆتەوە کە وەک عەرەبێک و عێراقییەک شەرم لە ناسنامەی خۆی بکات، هەربۆیە من گومانم هەیە کە لەسەر ئاستی سیاسی کورد بەنیازی تۆڵە بێت و لەولاوەش دەستەڵاتدارانی عەرەبی و بە تایبەتی لە عێراقدا تا هەنووکەش بە ڕەسمی نامەی شەرمەزاری خۆیان نەنووسیوە، بەڵکو من زۆر دڵنیام حوکمەتی عێراقی بەهێز ببێتەوە، ئەگەری دووبارە کردنەوەی ئەنفال ئەگەرێکی زۆرنزیکە، تەنها ئەوەی شێوازو ئامرازەکانی جیاوازدەبن. سەیر لەوەدایە کە کورد خۆی دەچێتە بەغدا و دەوڵەتی بەربەریانەی عەرەبی- عێراقی زیندوو دەکاتەوە،بە ئومێدی ئەوەی لە ژێر سایەی ئەو دەوڵەتەدا کەمێک بحەسێتەوە. لە کاتێکدا ئەوەی تەمەنێکی کەمی لە کاری سیاسەت خەرج کردبێت، چاک دەزانێت ئەوانەی دوای سەدام هاتوون، زۆر لەو ناشیرینترن گەر چەک و جبەخانەو تۆپ و فڕۆکەیان هەبێت. دوا جار بەم دێڕە شیعرییەی (تی. ئێس. ئیلیەت) کۆتایی بەم وەڵامەم دێنم – (دوای ئەو هەموو زانینە .. چ لێبوردنێک !؟)